

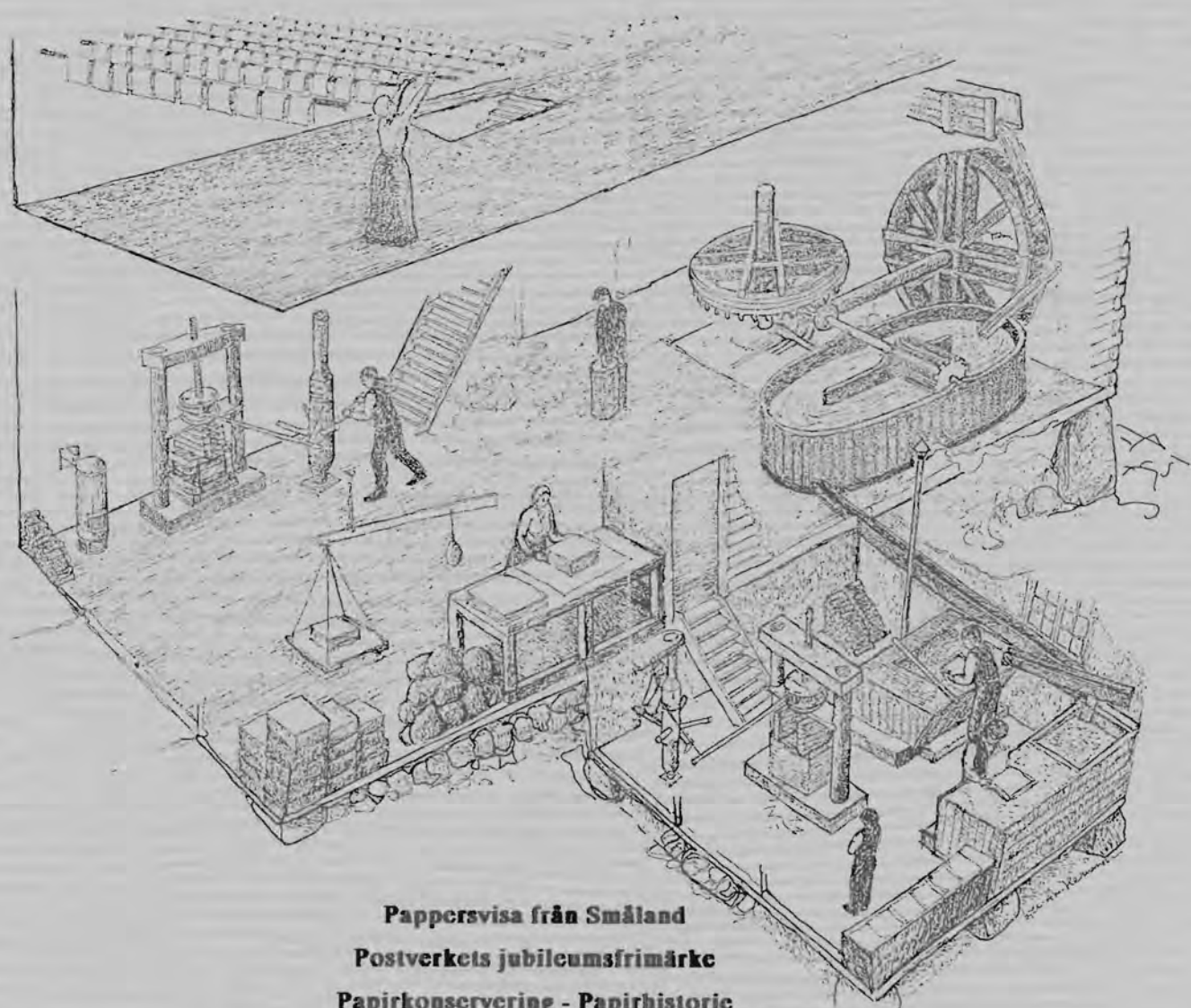
Nordisk

4/92

Pappershistorisk Tidskrift

Utgiven av Föreningen Nordiska pappershistoriker

Reklamnummer

Pappersvisa från Småland

Postverkets jubileumsfrimärke

Papirkonservering - Papirhistoric

Pappersmuseet vid Centrallaboratorium i Helsingfors

Hornedström/Nyede Sveriges nordligaste handpappersbruk

Nordisk Pappershistorisk Tidskrift.

Reklamnummer 1992: 4

Utgiven av Föreningen Nordiska Pappershistoriker,
utkommer med fyra nummer per år.

Redaktör: Ulrika Hådén

Strandsvedjan Gästa 7373

S-860 20 NJURUNDA

Tel: 060 321 73

Ansvarig utgivare:

Sanny Holm

Frejgatan 36

S-113 26 STOCKHOLM

tel 08 7090633 dagtid, 08 33 27 90 kvällstid

Tidigare årgångar av tidskriften

kan erhållas från Lars Åke Skarp

Ryfors Box 97, S-343 00 ÄLMHULT

För medlemsärenden kontakta

kassören Per Nordensson

Fridebergsvägen 20

S-151 48 SÖDERTÄLJE

Postgirokonto 85 60 71-6

ISSN 0348-9531

Är Du intresserad av handgjort papper eller av pappershistoria?

Gå då med i Föreningen Nordiska Pappershistoriker. Föreningen har som ändamål att i Norden främja intresset för pappershistoria.

Detta sker genom att Föreningen uppmuntrar och stimulerar till forskning och dokumentation av kunskaper kring bl a råvaror och tillverkningsätt, redskapen, pappersmakarna, brukshistoria och bruksmiljö, den färdiga produkten och dess användning, distribution av de färdiga produkterna, vattenmärken och datering med hjälp av pappersegenskaper, papperskonservering och

konstnärligt bruk av papper.

Betala in medlemsavgiften på pgkonto 85 60 71-6. Enskilda medlemmar Kr/FIM 150, Institutioner Kr/FIM 200 och Aktiebolag Kr/FIM 300. Glöm inte att skriva avsändare! Du får tidskriften fyra gånger per år och blir berättigad att delta i föreningsmöten varje år.

Omslaget: Ett handpappersbruk i genomskärning med alla arbetsmoment från linnehackning till packning och vägning. Ur utställningen "att tillverka papper av lump" Sundsvalls Museum 1992 Illustratör: Kjell Åke Hermansson

Redaktören har ordet

Välkommen till att ta del av Svensk Pappershistorisk Tidskrift. Som Du kommer att märka av innehållet omspänner föreningens verksamhet ett brett fält, allt från lokalhistorisk forskning men även dokumentationer av dagens pappersindustri, till papperskonservering och vattenmärken. De flesta av artiklarna har varit publicerade tidigare i tidskriften som startades 1973 alltså för 20 år sedan.

Här får Du till att börja med en historik över pappersmakarkonsten:

Papperstillverkning är ett 2000-årigt hantverk, som "uppfanns" i Kina. Det sägs vara en enuck vid det kejserliga hovet som får ta åt sig äran av att vara hantverkets fader. Papperstillverkarkonsten nådde Korea på 500-talet och utvandrade därifrån med buddistmunkar till Japan på 600-talet. Araberna lärde sig tekniken av kinesiska krigsfångar efter ett krig år 751 e. kr. Papperet nådde Medelhavets östra delar, Syrien, Palestina och Egypten under 900-talet e. Kr. Från Medelhavet spred sig bruket västerut inom av araberna erövrade område, till Sicilien, Spanien och norra Afrika.

På 1100- och 1200-talen spreds konsten till Italien och Frankrike. På 1300-talet kom tekniken till Schweiz och Tyskland, på 1400- och 1500-talen till Österrike Ungern, Holland och England och relativt sent till de nordiska länderna.

På Gustav Wasas initiativ anlades den första papperskvarnen i Sverige i Stockholm på 1560-talet. Den upphörde inom kort och den svenska tillverkningen anses ha kommit igång på allvar 1612 i Uppsala.

Fram till 1830 hade det funnits ca 100 pappersbruk i Sverige. Därefter minskade antalet eftersom papperstillverkningen för hand trängdes tillbaka av maskintill-

verkningen och upphörde helt omkring 1880. Lessebo bruk och Grycksbo bruk är de enda bruk i Sverige som idag kommersiellt tillverkar papper för hand. I Finland finns tillverkning i Tervakoski bruk utanför Helsingfors.

Intresset för det gamla hantverket är mycket stort idag, konstnärer tillverkar eget papper, konstnären Rickard Årlin i Stockholm har tom åstadkommit ett stampverk för att kunna fördela textilfibrerna på ett genuint sätt. Vår ordförande Sanny Holm, i Stockholm har egen verkstad för tillverkning, flera Hembygdsföreningar i Sverige satsar idag på information och tillverkning vid de gamla bruken, i Strömsholm/Virserum bl a. Vi har pärlan Ösjöfors bruk i Småland, ett pappersbruksmuseum som var i bruk till 1920-talet och skänktes till Tekniska Museet och ägs idag av en stiftelse. Vi har Gammelvala i Värmland där entusiaster tillverkar papper i mängd under en vecka i juli varje sommar.

Tekniska museet i Göteborg har undervisning i tillverkningen, MODO museum i Örnsköldsvik likaså, möjligheter att tillverka papper finns på flera museer. Riksställningars papperslåda kan också inköpas eller lånas ut till skolor och förskolor,

Allt detta visar att det minsann finns ett stort intresse, vi hoppas även Du eller Din institution eller Ert företag ska finna föreningens verksamhet tilltalande och även gå med som medlem. Varje år träffas vi dessutom på trevliga konferenser och årsstämma. I fjol var vi i Ösjöfors, i år i Helsingfors, och 1993 blir det Norge som står som värdland. Välkomna med!

Ulrika Håden

Besök på Lessebo bruk juni 1991 i samband med NPH:s årsstämma och konferens, fr v unge herr Lindström, Gösta Lindström från Virserum, Ulrika Håden från Njurunda, redaktör från 1992, Per Nordensson, Södertälje kassör i NPH

Föreningen Nordiska Pappershistoriker

Historik

av Jan Olof Rudén

Föreningen Nordiska pappershistoriker stiftades den 30 augusti 1968 i Stenhuset på Tumba pappersbruk efter ett par dagars möte med pappershistoriker från de nordiska länderna. Bland stiftarna var Harry Ericson, f d driftsingenjör vid Tumba, intresserad av pappersbruk och deras personal; Gösta Liljedahl, läroverksadjunkt från Bromma, specialist på vattenmärken; Ingmar Milveden och Jan Olof Rudén, musikhistorikare från Uppsala intresserad av datering-spekter, Torsten Althin, f d chef för Tekniska Museet, Stockholm, Ösjöfors räddare och dokumenterare; Kjell-Åke Tullberg, f d pappersbruksägare Brusafors-Hällefors; H M Fiskaa, universitetsbibliotekarie från Oslo, vattenmärkesforskningens grand old man i Norden; Nita Grönvik, litteraturlingjör vid Centrallaboratorium, Esbo, Ove K Nordstrand, konservator vid Det Kongelige Bibliotek, Köpenhamn, både intresserade av tekniska tillämpningar vid pappersstudiet, bl a betaradiografi. Från Finland fanns även Kurt K Karlsson, specialist på Finlands handpapperstillverkning.

Det var olika specialiteter som representerades av dessa personer som för första gången sammanträdde på en och samma plats trots att många redan var medlemmar i den internationella pappershistoriska föreningen, IPH. Anledningen var att den holländske pappersforskaren, den tidigare framgångsrike försäljaren av finpapper, Edo Loeber hade tagit kontakt med enskilda pappersforskare i Norden för att få hjälp med lokala papperstermer i en reviderad utgåva av Labarres flerspråkiga "Dictionary of papermaking terms" som han förberedde. Edo Loeber hade haft sina flesta affärskontakter i Norden och talade "skandinaviska" vilket underlättade kontakten med nordiska kollegor. Paper Publication Society stod som utgivare av detta lexikon liksom av de tjocka band med vattenmärkesbildningar som sedan länge utgivits under titeln "Monumenta papyraceae historiam illustrantia".

I Norden blev Fiskaa, Nordstrand, Kurt K Karlsson och Liljedahl engagerade som utgivare av ett sådant

I Tumba Bruk träffades fr v Harry Ericson, Torsten Althin, Gösta Liljedahl den 30 augusti 1968

Foto Kurt K Karlsson

monumenta-band per land. Det fanns därför all anledning att hålla nära kontakt mellan nordiska pappershistoriker för att lösa uppgiften. Dessa kontakter hade redan tagits, men det var nu naturligt att genom föreningsbildningen bekräfta det gemensamma intresset. Föreningens namn bildades i anslutning till den internationella föreningen, IPH, Internationale PapierHistoriker - NPH, Nordiska PappersHistoriker.

Nordstrand blev föreningens förste ordförande. Ett andra medlemsmöte hölls planerligt i Silkeborg 1970 men därefter kom det till stillestånd i föreningen därför att Nordstrand blev alltför engagerad, bl a med att få igång en konservatorskola i Köpenhamn. Harry Ericson ingrep då och kallade till ett möte i Markaryd i Småland, på pappersindustriskolan år 1973. Där valdes Jan Olof Rudén till ordförande samt beslöts att NPH skulle utge ett medlemsblad, NPH_Nytt, för att stärka kontakten mellan medlemmarna. Till redaktör utsågs ingenjör Erik Witting, Katrinefors pappersbruk vid Mariestad. Han var en av Harry Ericsons medhjälpare. Vid detta hans första medlemsmöte blev han dessutom vald till sekreterare i föreningen. Dessa maktpåliggande värv skötte han professionellt ända fram till 1983 resp 1981.

Föreningen hade som målsättning att "främja pappershistorisk forskning och samarbetet mellan pappershistoriker i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt att stödja medlemmarnas intresse såväl

inom som utanför dessa länder".

I och med att medlemsbladet blev ett synligt bevis på föreningens verksamhet blev det möjligt att värva fler medlemmar. År 1978, när NPH existerat i 10 år hade medlemsantalet stigit till ca 50 och nu 1992 till ca 160, dock saknas medlemmar på Island.

Tidskriftens och enskilda medlemmars inriktning var i hög grad på handpapperstiden och på vattenmärkesforskning. Detta berodde på att de aktiva forskarna var engagerade i utgivning av sitt lands handpappershistoria på uppdrag av Paper Publication Society. H M Fiskaa kartlade norsk handpappershistoria, Ove K Nordstrand dansk, Kurt K Karlsson finsk och Gösta Liljedahl svensk. Av dessa projekt blev en gemensam dansk-norsk volym utgiven i monumenta-serien år 1978: Paper and watermarks in Norway and Denmark. Fiskaa hade redan 1973 kunnat publicera "Norske papirmoller og deres vannmerker, 1695-1870 (Universitetsbibli i Oslo. Skrifter. 3).

Det stod klart att volymen Finland och Sverige inte kunde publiceras inom utsatt tid. Därefter var pengarna för utgivning i monumenta-serien slut. Det fanns därför ingen anledning att hasta för Kurt K Karlsson, som metodiskt slutförde sina undersökningar av Finlands 14 pappersbruk och sedan år 1981 publicerade "Finlands handpappersbruk, vattenmärken, ägare och anställda". Gösta Liljedahl hade 140

Ösjöfors den 2 september 1968 fr v okänd, Harry Ericson, Nina Grönvik, Kjell Åke Tullberg, Kurt K Karlsson, Ove K Nordstrand, och Gösta Liljedahl Foto: Carl Gustaf von Essen

bruk att beskriva. Eftersom det inte fanns egentliga förarbeten i Sverige blev han aldrig färdig och ingen annan har fullföljt hans arbete. Handpapperstiden blir dock i våra dagar dokumenterad i den pappers- och massaindustriinventering som genomförs i Skogsindustriernas historiska utskotts regi (tidigare kallat SCPF:s industrihistoriska utskott). I länsinventeringarna Östergötland och Småland, vilka närmast skall publiceras lämnas grundläggande data om pappersbruken som grund för vidare undersökningar.

Beträffande Danmarks pappershistoria blev det så bråttom med att publicera monumenta-bandet att komplettering av tidigare publicerat material inte hanns med. Ebba Waaben och Birte Rottensten kunde efter många års forskningar utge "Danske vandmaerken og papirmøller, 1570-1695", vol 1-2 Köpenhamn 1986-87, med nyupptäckt material.

Redan tidigt blev sådana som behärskade hantverket medlemmar i föreningen, även detta Harry Ericsons förtjänst. En alldeles särskild ställning intar där Georg Anzelius från Tumba, som med sitt hantverk-kunnande och historiska nyfikenhet understött ett nyvaknat intresse för att själv tillverka sitt papper. Förutom kyplaget på Tumba, som vårdat traditionerna och spritt intresset fick den första generationen konstnärer utbildning i pappersmakeri, vilket bl a resulterade i "Handgjort papper. Ett kompendium i papperstillverkning av Birgitta Samuelsson, Hjärdis Tegsell, Leif Elggren och Jordi Arkö. Sthlm 1979:

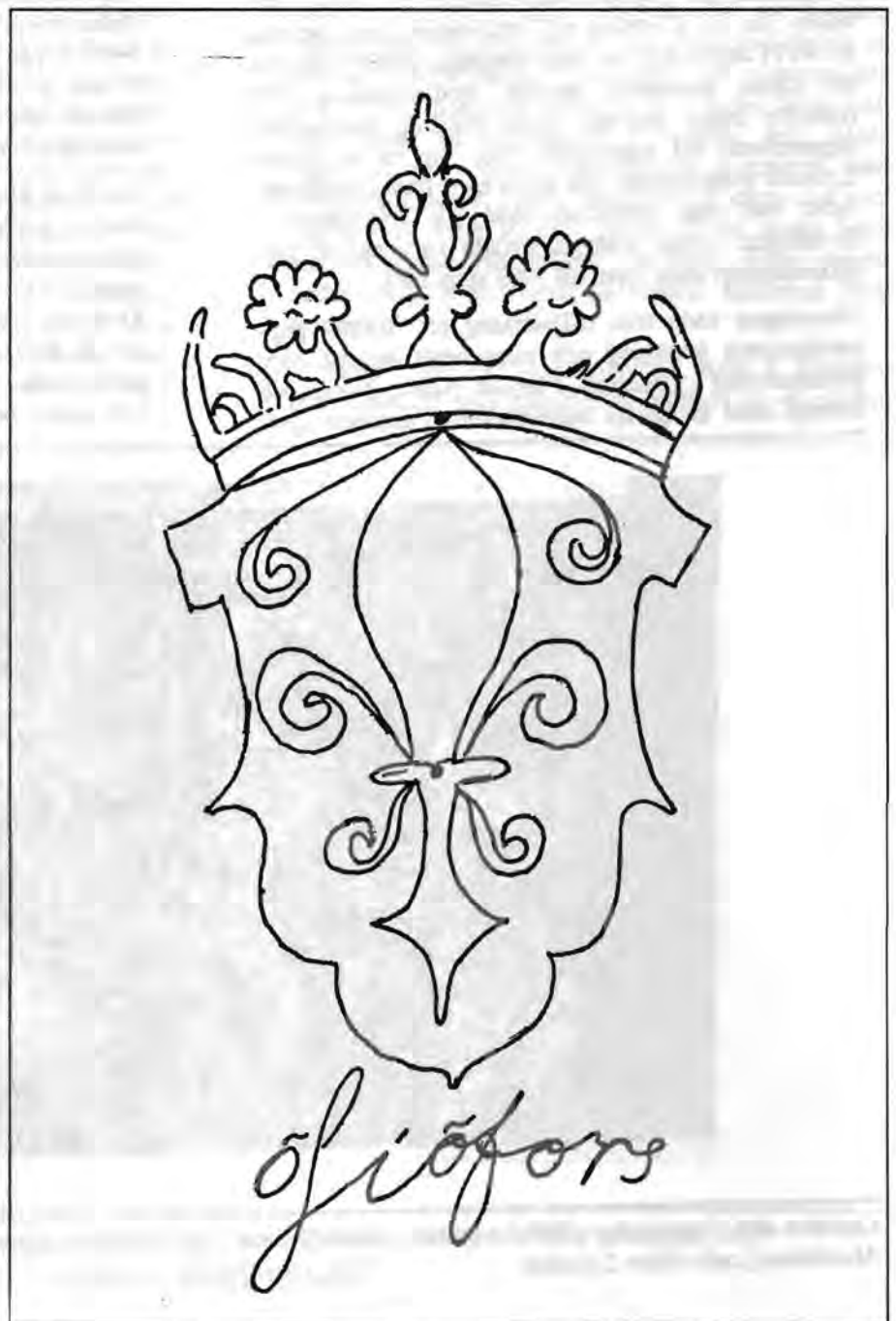
Konsthögskolan. Däri ges praktiska råd, termförklaringar och litteratürhänvisningar.

Åtminstone i Sverige har intresset bland konstnärer varit stort att forma sitt eget papper för att trycka eller måla på det eller för att utnyttja materialet som komponent i blandkonstverk eller för att forma konstverk. I Danmark finns bl a Anne Vilsbøll som gör papperskonstverk och installationer. Det blev naturligt att skapa en förening för dessa papperskonstnärer, IAPMA, the International Association of Paper Making Artists.

Andra intressegrupper i NPH har naturligt nog varit arkivarier, vilka i

första hand intresserar sig för att bevara källmaterial, oftast skrivet på papper och därför med naturligt intresse för vad skriftbäraren/pappret kan ge för indicier rörande dokumentets äkthet och datering.

Där fanns också konservatorer, med intresse att bevara skriftbäraren så att källmaterialet inte försvinner. Inte minst i våra dagar med av tidens tand sönderfallande tryck på papper av slipmassa har gjort papperskonservatorer militanta med krav på pappersbruken att framställa arkivbeständigt papper. Våra dagars miljödebatt har dessutom låtit allmänheten ställa krav på pappersbruken att framställa "miljövänligt papper". Vår tids största pappersproblem är

emellertid att rädda sönderfallande böcker genom masskonservering.

Om intresset för forskning i handpapperstidens brukshistoria och i produkten med dess vattenmärken avtagit efter utgivningen av landshistorikerna så ger målformuleringen i NPH:s nya stadgar antagna den 15 juni 1991 tillräckligt svängrum för att samla de nu ca 160 medlemmarna kring ett gemensamt program: föreningens ändamål är att i Norden främja intresset för pappershistoria. I samma stadgar poängteras också värdet av att ha årliga sammankomster i stället för vartannat år som tidigare.

Det som förenar medlemmarna är emellertid framför allt tidskriften NPH-Nytt resp. Nordisk pappershistorisk tidskrift (från 1990). Här har nog den arbetsmäsiga tyngdpunkten inom föreningen legat. Erik Witting i Mariestad var redaktör för 10 årgångar, 1973-1982. Därefter beslöts att låta redaktionen vandra mellan medlemsländerna. Ebba Waaben i Köpenhamn framförde förslaget och tog på sig värvet att vara redaktör för tre årgångar, 1983-85. Gunnar Christie Wasberg i Oslo tjänstgjorde två årgångar, 1986-87, Krigsarkivets sektion 3 i Stockholm årgången 1988, Jan Olof Rudén, Stockholm årgångarna 1989-90, H P Pedersen i Köpenhamn årgången 1991 och Ulrika Hådén, Njurunda från och med årgången 1992.

Under de senaste fem åren har en medveten förändring i innehåll och utseende förändrat tyngdpunkten från medlemsblad till tidskrift med läsvärde även för andra än specialintresserade. Detta har också lett till flera institutionella medlemmar/prenumeranter och därigenom till ett stigande medlemsantal.

Med de stadgar som antogs 1991 finns fast mark under fötterna som garanterar NPH:s fortlevnad och blomstring.

Litteratur

Jan Olof Rudén, Föreningen Nordiska Pappershistoriker, NPH, 10 år, 1968-1978 (NPH-Nytt 6 (1978):3, 2-3). - Föreningen Nordiska pappershistoriker, NPH, 20 år, 1968-1988 (NPH-Nytt 16 (1988):3, 1-4)

Redaktörerna för Nordisk Pappershistorisk Tidskrift, fr v Ulrika Hådén 1992-, Gunnar Christi Wasberg 1986-1987 och Jan Olof Rudén 1989-1990, t h Lars Åke Skarp styrelsemedlem i NPH, platsen är bussen utanför Tervakoski Bruk under konferensen 1992 i Finland

Foto Per Nordensson

Hornedström/Nyede pappersbruk - Sveriges nordligaste handpappersbruk, 1760-1833

av Rune Svensk

Under ett antal år har jag sysslat med att bl a kartlägga den norrländska massa- och pappersindustrin. Arbetet har rubricerats som etapp III i den stora riksomfattande dokumentationen som kommit till stånd genom Skogsindustrins Historiska utskott. Etappen omfattar Sveriges fyra nordligaste län, från Sundsvall upp till Karlsborgsverken.

Den dominerande verksamheten har haft sin tyngdpunkt förlagd till den skogsbaserade råvaran, parallellt med och föregånget av sågverksrörelsen. Så har man också uppfattat situationen i Västernorrland, där Sundsvalls museum gjort en länsinventering av den skogsbaserade industrin. Sågverk, träsliperier och massafabriker har tillsammans med moderna pappersbruk fått utgöra inventeringsmaterialet och därmed har man låtit det vara bra.

Handpappersbruk med deras tillverkning baserad på lumpråvara har man helt enkelt lämnat därhän. Om det beror på okunskap eller ett rent förbiseende må vara osagt. Knappast har det berott på omfattningen. I dessa fyra län har enligt tillgängliga källor bara funnits fyra handpappersbruk. Dessutom var dessa av relativt blygsamt format.

Ganska snart framgick att det funnits två handpappersbruk i Njurunda socken i Medelpad samt att det även funnits ett i Vaplan i Jämtland.

Handpappersbruk

Medelpad	Wästanå 1834-1856 Stångå 1847-1872
Ångermanland	Nyede 1760-1833
Jämtland	Waplan 1849-1868
Västerbotten	-
Norrbottn	-

Framst har det varit fråga om tillverkning av grövre papperssorter, karduspapper och liknande. Några lämningar i form av vattenmärken har inte påträffats - inte hittills kanske bör tilläggas.

Men av en händelse fick jag ta del av ett intressant påpekande en dag när jag besökte Ådalen och Kramfors kommunarkiv. Någon sade i föregående apropå en vägbeskrivning: "Alldeles till söder om där pappersbruket legat".

Intresset var väckt och nu började ett särskilt letande efter detta pappersbruk. På läns museet fanns som nämnts inte någon hjälp att få. Svaren fanns på Landsarkivet i Härnösand och efter ett visst letande återfanns en mängd uppgifter om detta Sveriges nordligaste pappersbruk, NYEDE pappersbruk i Ytterlännäs socken i Ångermanland.

Bruket finns beskrivet i landshövdingeämbetets i Västernorrlands femårsberättelser och märkligt nog finns det även referenser till dessa i de berättelser som landshövdingarna i såväl Västerbotten som Norrbotten lämnat. Dessa båda landshövdingar beklagar djupt att det inte fanns någon näringsidkare som ville försöka med "sådan papperstillverkning som bedrivs något längre söderut". Vem vet, kanske de hade köpt papper från NYEDE pappersbruk.

Ytterligare forskning måste dock till innan denna mycket intressanta anläggning helt kan beskrivas och presenteras. Några data skall dock lämnas här nedan. Uppgifterna härrör från lättåtkomliga skriftliga källor. Dessa redovisas sist i denna uppsats.

Ytterligare forskning måste dock till innan denna mycket intressanta anläggning helt kan beskrivas och presenteras. Några data skall dock lämnas här nedan. Uppgifterna härrör från lättåtkomligt skriftliga källor. Dessa redovisas sist i denna uppsats.

Enligt bevarade handlingar skulle komminister Jöns Hornaeus och inspektoren Lars Hornaeus av byamännen i Dal köpt ett kvarnställe vid Lesjöns mynning i Edsån. Köparna fick förbinda sig att betala för ev. blivande ohägn som kunde uppstå. Ganska snart lät emellertid den ene brodern sälja sin andel i det blivande pappersbruket till bokhållaren Erik Edström vid Åvikebruk. I Kommerskollegiums resolution från 18 september 1760 finns dessa båda herrar, Lars Hornaeus och Erik Edström, upptagan som kompanjoner och farbricksidkare.

Pappersbruket fick namnet Hornedströms pappersbruk. Förmodligen en namnkonstruktion, baserad på de båda ägarnas efternamn. Även stavningar som Hornöström har förekommit. Enligt Hulpers beskrivs pappersbruket så här:

...förrfärdigas här endast grövre sorter, såsom Concept- Cardus och Wäggpapper. Wattenbrist eller otillräckllige dammar skal ibland gjort hinder i tilverkningen."

Råvaruförsörjningen beskrives enligt samma källa:

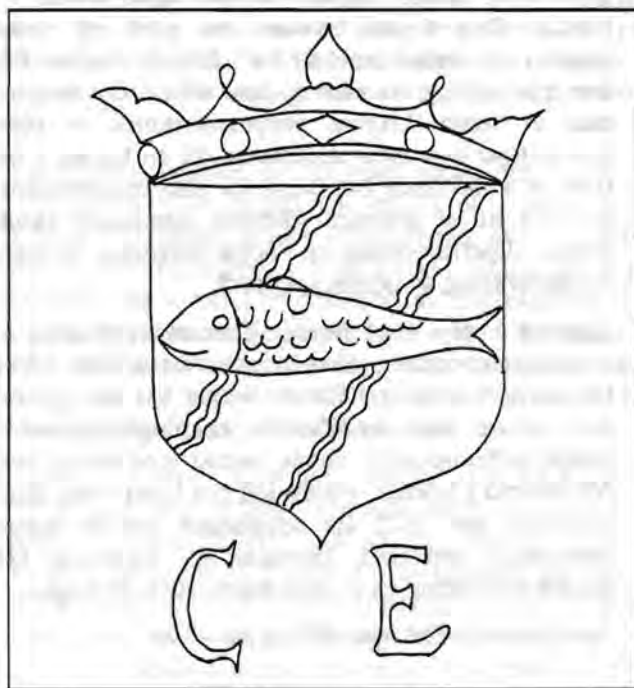

"På gröfre lumpor är tillgång i orten, och insamlas i Socknarne wid Mantalsskrifningarna efter pålysning. Detta Pappersbruk som det enda i Länet, churu nu något förfalli, skulle genom et bättre förlag snart kunna hjälpas."

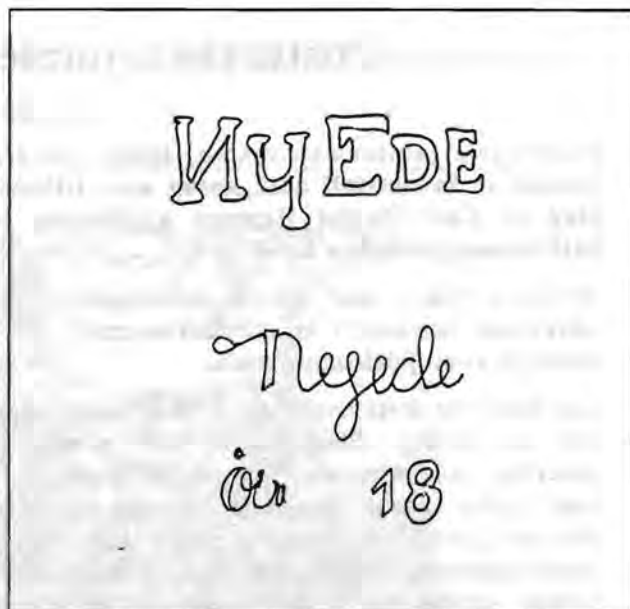
I Landshövdingeberättelserna kan man följa brukets växlande framgångar. Det verkar som om höjdpunkten skulle ha inträffat i början av 1780-talet. Då var 11 man anställda här och årstillverkningen skall enligt uppgift ha varit 3 000 ris papper, varav drygt 800 ris tryckpapper.

År 1800 hade bruket övertagits av Erik Edströms son Carl och pappersbruket kom att benämnas NYEDE. hela anläggningen flyttades 100 famnar längre ned i ån varigenom fallhöjden tredubblades. I en redogörelse till kommerskollegium meddelar Edström att han har upfunnit en metod att väva pappersformar med ett instrument med vilket man kunde väva två formar om dagen, vilket arbete utfört för hand skulle ha tagit 11-12 dagar.

Under de första decennierna av 1800-talet drabbades pappersbruket av svår konkurrens och dyrtid. Arbetsstyrkan var åren 1828-32 blott 4 man och tillverkningen hade sjunkit till drygt 550 ris papper. År 1833 brann hela anläggningen ner och uppfördes aldrig igen och därmed sattes punkt för Norrlands första pappersbruk.

Nyede, vattenmärke funnet i överlantmäterienhetens arkiv på Länsstyrelsen i Härnösand. Märket återfanns i det papper varpå storskiftet i Ytterlänns var uppritat. CE = Carl Edström ägare

Vattenmärke tillhörande Nyede pappersbruk

Ur Berglund: Det gamla Ytterlänns

Vid besök hos överlantmäterienheten vid Länsstyrelsen i Härnösand gjordes intressanta fynd. På äldre kartmaterial från Ytterlänns fanns NYEDE pappersbruk inritat på en skifteskarta. Även bruksherrgården var inritad på samma papper. Dessutom var hela kartan, liksom många andra över denna bygd uppgjord på papper som var tillverkat vid NYEDE pappersbruk. Vattenmärket är utformat som en glad fisk, som hoppar i strömmande vatten. Men även namnet på bruket förekommer i vissa ark.

Faktiskt finns också rester av detta bruk kvar att beskåda än idag. På endast 50 meters avstånd från riksväg 90, som går mellan Kramfors och Sollefteå, kan man beskåda grundstenar och andra fundament liksom rester av den vattentub av trä som försåg bruket med vatten.

Källor:

Abr. Hülpers: Fierde samlingen om Ångermanland från 1780. Facsimilutgåva. Acta R. Societ. Skytteanae, 28. Umeå 1985

Berglund: Det gamla Ytterlänns. Nyland 1974

Landshövdingeberättelser över Västernorrlands, Västerbottens och Jämtlands län, Landsarkivet i Härnösand

Kartor från Överlantmäterienheten vid Länsstyrelsen i Västernorrland, Härnösand

Publicerad i NPHT 1990:4, sid 3-5

Postverkets jubileumsfrimärke 1872 - 1972

av Harry Ericson

Postverkets jubileumsfrimärke, ägnat 100-årsminnet av industriell anläggning med tillämpning av Carl Daniel Ekmans uppfinning av Sulfitmasseprocessen år 1872.

NPH-Nytt hälsar med största tillfredsställelse att rubricerade händelse i år uppmärksammats genom utgivande av ett jubileumsfrimärke.

Den historiska forskningen är ej, som tyvärr många tror, ett ensidigt tillbakaseende utan intresse av utveckling och expansion. Tvärtom vill forskningen inom papper, liksom då det gäller andra skeenden, följa och granska utvecklingens alla detaljer. Därvid uppmärksammas vissa händelser, som medfört språngartade förändringar och framsteg. Carl Daniel Ekmans uppfinning av sulfitmetoden är, som lätt kan påvisas, en händelse av detta slag, kanske en av de allra största inom papperets snart 2000-åriga historia.

Genom att omnämna och granska några tidigare uppfinningar, som satt sina spår i utvecklingen, kan dessa, trots deras stora betydelse för den tid, då de inträffade, ytterligare förstärka den Ekmanska uppfinningens värde.

När malningen av pappersmassa började utföras i holländare, från att tidigare ha ägt rum i mortlar och stampverk, innebar detta ett stort framsteg. Stampverken, med låg kapacitet trots omfattande anläggningar, lämnade som regel kvar en del knutar bland de frigjorda fibrerna. Holländaren, rätt utnyttjad, bemästrade detta problem och erbjöd härjämte en stor förenkling av bruksanläggningen samt väsentlig kvantitetsökning. Holländaren blev en viktig förutsättning till 100-talet av de 140 handbruk, som genom tiderna funnits i Sverige. Men begränsningen fanns kvar, betingad av råvarans knapphet. Lump av linne och bomull hade sin begränsning. Därjämte var handtillverkningen av papper ett mödosamt yrke.

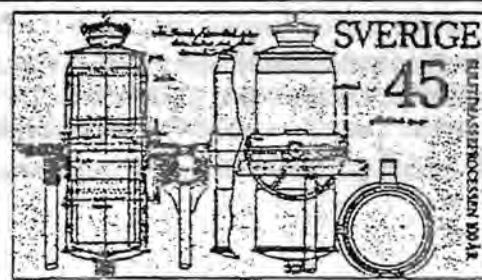
Pappersmaskinen, det begynnande 1800-talets gåva inför sekelskiftet, skulle väl omdelbart göra slut på handbrukens tröstlösa och tunga arbete. Här ödelades ju mänsklig arbetskraft vid dagsprodukter av några 10-tal kg papper för ett helt arbetslag, ett s k kyplag, och likväl kvarstod efter formningen omfattande arbeten innan papperet var färdigt. Men den stora effekten av pappersmaskinens införande lät vänta på sig. Flera orsaker låg bakom att så blev fallet. De första pappersmaskinerna var ej kapabla att framställa ett papper av handbrukens kvalitet, där välövade yrkesmän vid denna tidpunkt uppnått stor yrkesskicklighet. Med förbättrade maskiner kvarstod som hämmande faktor den begränsade tillgången på råvaran, som alltså var lump. Det hjälpte föga att

experiment med halm och sågspån utfördes. Kvalitetspapperen förbehölls i årtionden handbruken. Förhållandet kan belysas av exempel på papperet i kyrkoböcker från 1840-talet, där en upplaga av maskingjort papper ej sällan påträffas. För den efterföljande kyrkboken, några år senare, är det mycket vanligt att man återgått till handformat papper. Sveriges första pappersmaskin insattes på Klippans Pappersbruk år 1832 och åtföljdes av ett 10-tal maskiner inom ett decennium. Trots detta nyanlades 28 handpappersbruk inom landet efter år 1832. Många av dessa hade en god ställning under 20 till 30 år. Pappersmaskinen innebar dock den framtida lösningen av tillverkningsprocessen, och dess betydelse kan ej överskattas.

Råvaran, som fram till 1800-talets mitt alltså var lump, utgjorde som redan påvisats det stora problemet, främst genom sin knapphet. Väl importerades en hel del linne och bomullslump, men utländska köpare för export fanns även på den svenska marknaden. En stor händelse på råvarans område ägde rum i Tyskland på 1840-talet, där man uppfann en metod att slipa trä mot roterande stenar, så att tråets fibrer frilades. Metoden ledde ett 10-tal år senare till slipstolens införande för industriell drift. Därmed hade även skogen tagits till vara som råvara för papper. Den slipade massan var dock ej ensam kapabel att utgöra innehåll i ett fullgott papper. För dess användning var man nödgad till en viss inblandning av lump. Liksom pappersmaskinen av olika anledningar blev även slipmassan till en början i viss mån av avvaktande betydelse för papperstillverkningen. En nu ej avlägsen framtida uppfinning skulle skänka sliperiprocesen en enorm betydelse, speciellt för tillverkning av tidningspapper.

Härmed åsyftas Carl Daniel Ekmans uppfinning av sulfitmasseprocessen. Skogen som råvara stod öppen för pappersindustrin. Till en början var det granen, som senare med modifierade kokningsförfaranden, främst sulfatmetoden, kunde utökas med övriga barr- och lövträd i Norden, främst tall och björk. Men långt härutöver gav 1872 års uppfinning, två år senare industriellt etablerad, impulser till forskning och teknisk utveckling inom hela papperstillverkningen.

Publicerad i NPH-Nytt 1974:2, sid 17-18

Pappersmuseet vid Centrallaboratorium AB, Helsingfors

av Birgitta af Forselles

Centrallaboratoriums byggnad

Centrallaboratorium AB grundades år 1916, först som ett forskningslaboratorium för hela den kemiska industrin. Men redan mycket tidigt blev den egentliga kemiska träförädlingsindustrins, dvs massa-, pappers-, och kartongindustrins gemensamma forskningsinstitut.

Institutet grundades då Finlands massa och pappersindustri började inrikta sin export på Västeuropa. Frågor beträffande analys och provning samt kvalitet hos massa och papper var då mycket viktiga. Senare började man forska i utvecklandet av tillverkningsprocesserna. Tack vare denna inriktning har vårt institut en av världens mest fullständiga försöksfabriker, där man av ved kan framställa mekaniska massor, kemiska massor, papper och kartong.

Under de senaste åren har Finlands pappersindustri strävat att höja förädlingsgraden. Detta innebär att man tillverkar papper och kartong av allt högre kvalitet, ävensom på papper för elektronisk informationsöverföring. Till försöksfabriken har anskaffats mångsidiga tryckpressar. Sålunda har forskningsinstitutet utvecklats i samma riktning som industrin då den planerat att förändra sina processer och produkter.

I något skede hade en tanke väckts att man borde spara och bevara gammalt material innan detta försvann och Centrallaboratoriet erhöll några donationer. Litteraturtjänstens dåvarande chef, dipl.ing.

Anna Grönvik, hade alltid varit intresserad av papprets historia så hon började samla material för ett blivande pappersmuseum. Man fick också till stånd ett litet pappersmuseum och det öppnades i samband med invigningen av den nya institutionsbyggnaden år 1962.

I museet finns gamla handskrifter, bl a papyrusbitar och äkta pergament. Dessutom finns det utställt material som hänför sig till pappersframställning för hand. Senare har samlingarna utökats med vattenmärken, gamla papper, inkunabler, arkformar, pappersprov mm av olika donatorer. Museet har också erhållit värdefulla fabrikshistoriker och annan pappershistorisk litteratur.

Museets senaste tillskott utgörs av en donation av Kurt K Karlsson. Han hade i sitt testamente bestämt att pappersmuseet skulle få en del gamla värdefulla böcker, ävensom material om gamla pappersbruk i Finland. Detta material har varit underlag för de böcker han publicerat om pappersbruk i Finland. Dr Lars Nordman har gått igenom och sorterat materialet så att det nu finns tillgängligt för studier.

Museets anknytning till ett institut där forskning bedrivs berikar båda parter. Forskningsinstitutet har kontakter till pappersindustrin. Frågor rörande arkivering och konservering av olika pappersslag utgör också en del av forskningen. Uppgifter om fabriker, framställningsmetoder, papper, vattenmärken mm är

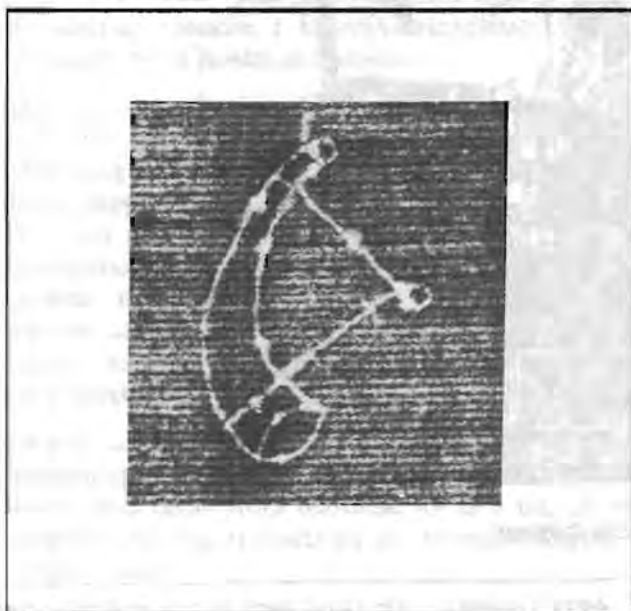

gemensam information för museiverksamheten och den tekniska informationstjänsten.

Museets uppgift inom Centrallaboratoriet har varit att samla in material som hänför sig till papperets historia, att bevara det och ordna det så att det vid behov finns tillgängligt för forskning, undervisning och vår industri. Museet är öppet för allmänheten under forskningsinstitutets öppettider.

Såsom alla som är förtrogna med museiverksamhet vet, fordrar ett lyckat upprätthållande av ett museum, både ekonomiska resurser och personal. Dessa problem är också välkända inom verksamheten för Centrallaboratoriets pappersmuseum.

Publicerad i NPH-Nytt 1989:2, sid 3-5

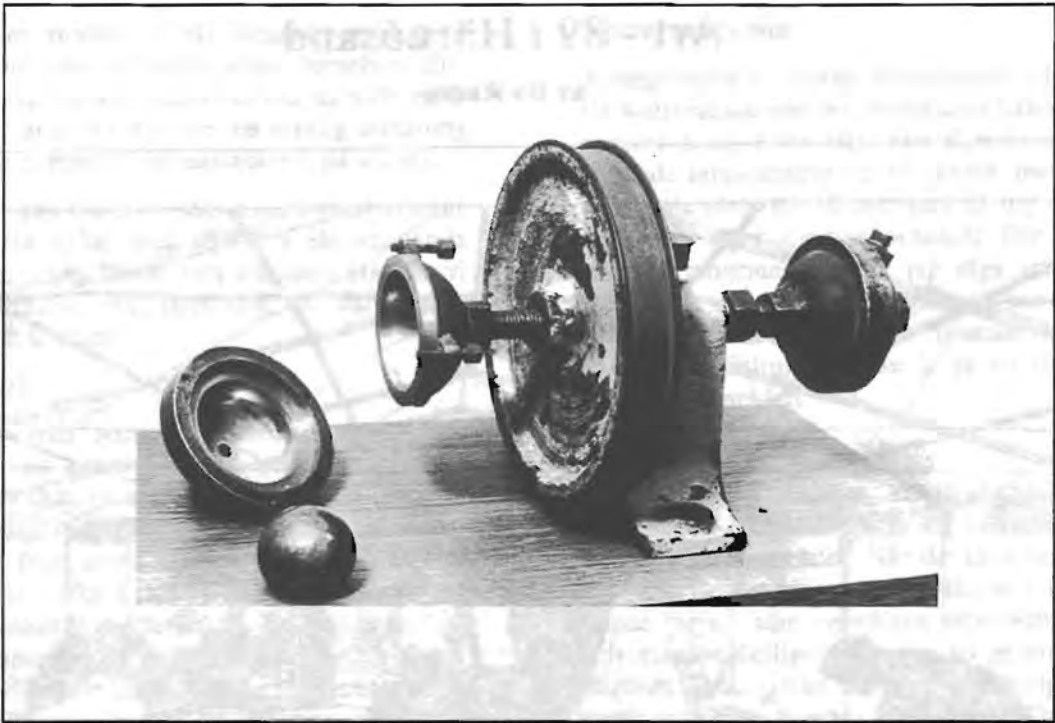
Spanska vattenmärken från 1300 - 1400 - talen som betaradiogram

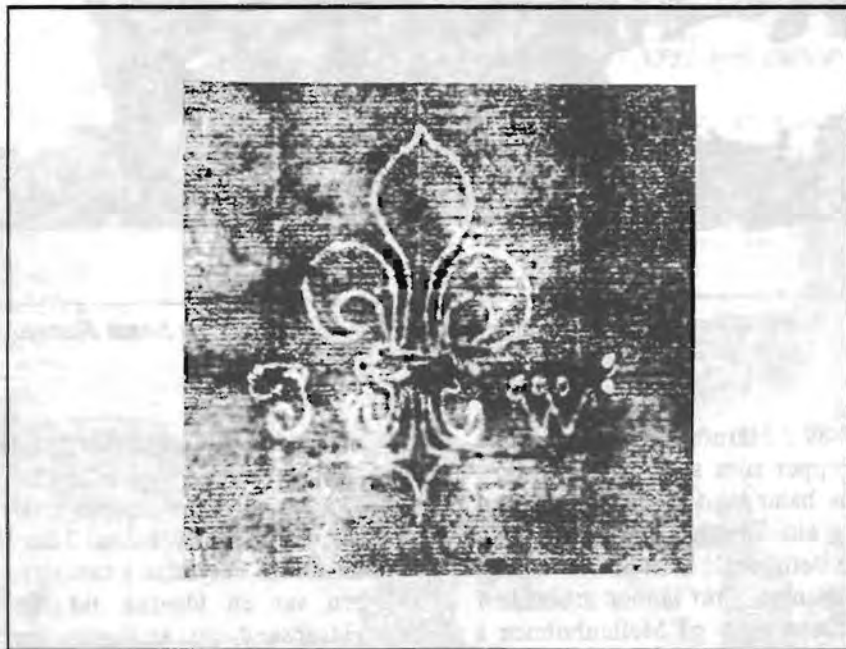
En mätare för sprängstyrka, Mullen, tillverkad år 1909

Biskop J Gezelius d ä grundade den första papperskvarnen i Finland år 1667. Boken i museets samlingar är tryckt 1695 i Åbo på papper från Thomasböle.

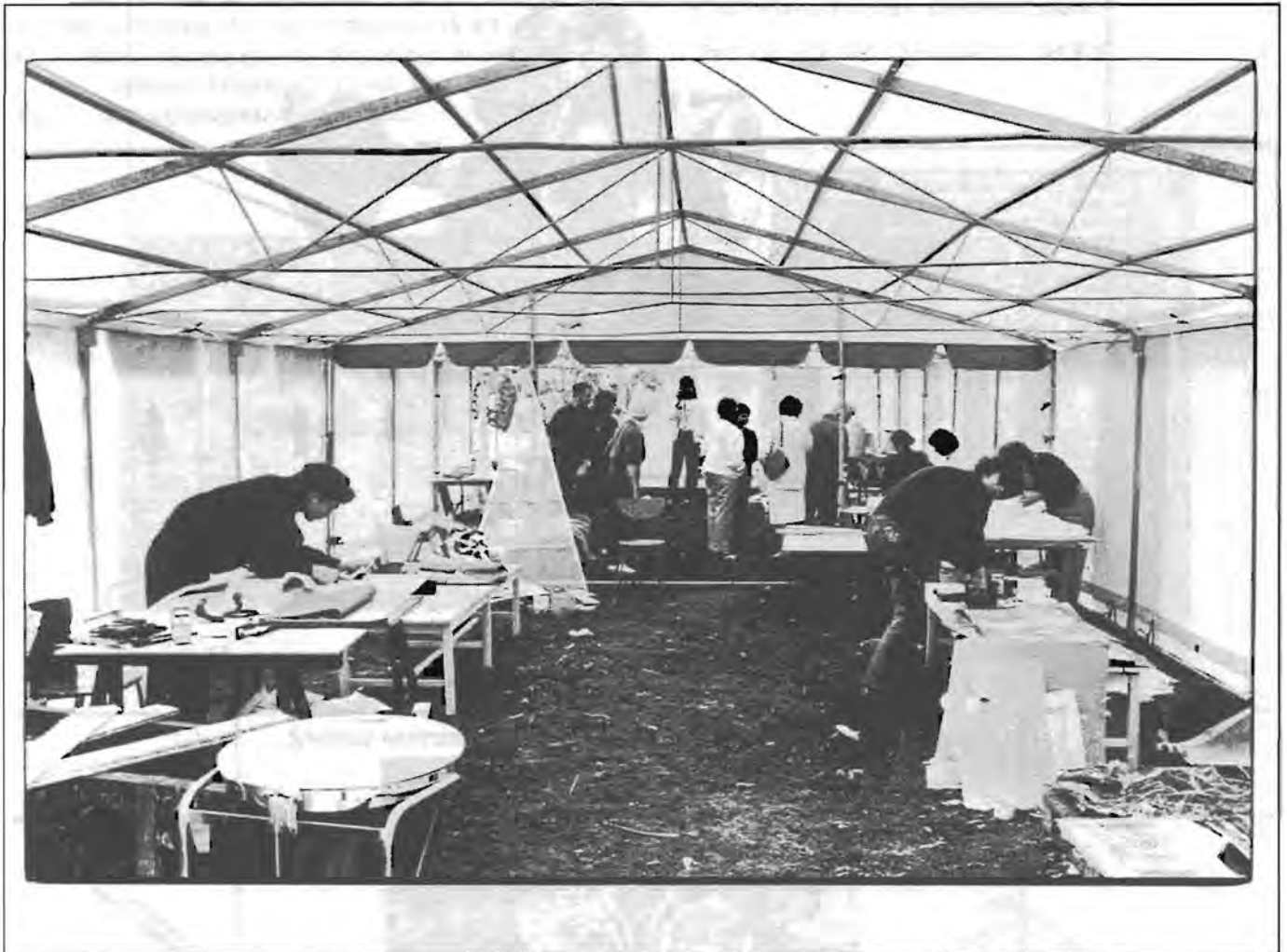
En Lampén-kvarn i originalversion från Centrallaboratoriets tidiga års metodforskning. Denna utvecklades sedan till en standardkvarn som användes i laboratorier på olika håll i världen

Vattenmärke från finskspråkig bibel som är tryckt år 1685 på papper från Tomasböle, här som betaradiogram

Art - 89 i Härnösand

av Bo Rudin

Arbetstället, längst fram t v Andreas von Weizäcker, t h Sonia Renard

Utgångsläget för ART-89 i Härnösand var att skapa skulpturer i papper. Papper som skänkts av bygdens huvudindustri i form av balar med massa, rullar med tidningspapper, kartong etc. Dessutom fri tillgång till verktyg av alla slag. De deltagande konstnärerna, som valts ut av skulptörföreningar i tio länder arbetade i ett tält samt på en utomhusscenen på Mellanholmen i centrala Härnösand och allmänheten kunde hela tiden följa arbetet.

Det var således mera en arbetande verkstad med givna förutsättningar än en vanlig konstutställning. Ingenting var givet på förhand. Konstnärerna ställdes inför materialhögen på scenen och sedan var det "bara" att sätta igång med skapandet.

Den inledande dagen som var fredag den 10 juni gick mest åt till att känna sig fram, eftersom de flesta av

de tio konstnärerna inte tidigare arbetat med papper som medium. På fredagseftermiddagen hölls också den officiella invigningen med tal av bl a statssekreterare Gunnar Svensson. Han framhöll konstens och kulturens betydelse i samhället och ansåg att sommaren var en idealisk tid för en mindre stad som Härnösand att arrangera en kulturfestival. Mycket folk var i rörelse under sommarmånaderna och det innebär att festivalen inte blir så lokalt färgad.

Konstnärligt lyft

Åke Lagerborg, den svenske deltagaren, säger att han var oerhört glad att Skulptörförbundet valt honom att representera Sverige på ART-89.

"Ett verkligt lyft att få träffa och inte minst arbeta jämte nio kollegor från i stort sett alla hörn av

världen. Vi blev snabbt ett väl sammansvetsat gäng som verkade ha känt varandra sedan barnsben. För egen del hade jag väl lite tankar om vad jag ville göra, men jag tycker ändå att det blev en verklig utmaning att ställas inför pappers- och massahögen på scenen.

Islänningen Sverrir Olafsson som annars mest arbetar i metall och trä håller med: "En bra idé att samla konstnärer från olika länder och kulturer. Här får vi chansen att träffas och inspireras av våra olika bakgrunder och kulturer".

Returmaterial

Ruth Faerber från Australien arbetar gärna med returmaterial - att kunna ge en ny betydelse åt något som anses förbrukat. Hon anser också att det finns ett molekylärt minne i varje människa och med sin konst vill hon locka fram dessa minnen och stärka förbindelserna mellan olika kulturer. Just det senare, att stärka förbindelserna mellan olika länder och kulturer, var ett gemensamt önskemål för samtliga deltagare i ART-89 och flera av konstnärerna skulle undersöka möjligheterna av att arrangera något liknande i sina hemländer.

Kulturakademin

Arrangörerna av denna framgångsrika festival kallar sig Kulturakademin och eldsjälarna bakom det tjusiga namnet heter Brita Hatt och Kjerstin Schenell. "Vi skickade inbjudningar till 16 länder, men eftersom vi bara hade plats för 10 deltagare så tog vi de 10 först anmälda", säger Kjerstin Schenell. För att vara vårt första arrangemang måste jag säga att det blev en fullständig succé och förfrågningar har kommit från många håll om att anordna liknande festivaler. Det unika med Kulturakademin är ju att vi arbetar över alla kulturområden.

Stipendier

Fyra stipendier delades ut, inte som någon slags prissättning utan mera som en belöning för hur de tagit till sig materialet. När de 10 arbetsdagarna var över och de färdiga verken ställts ut i teaterns foajé kunde juryn - som egentligen ville belöna alla de 10 deltagarna - slutligen enas om att ge första priset till Barbara Tieaho från Finland. De övriga tre pristagarna var Ruth Faerber, Australien, Thor Sandborg, Norge och Andreas von Weizäcker, Västtyskland. De övriga sex deltagarna var Joyce Honsberger, Canada, Margit Rosemeier, Danmark, Sverrir Olafsson, Island, Sebastian, Mexico, Åke Lagerborg, Sverige samt Sonia Renard, Frankrike.

Publicerad i NPH-Nytt 1989:4

Ruth Faerber, konstnär från Australien som gärna arbetar med returmaterial

Papirkonservering - papirhistorie

Nogle uformelle betragtninger

av Ove K Nordstrand

Det kan måske umiddelbart være vanskeligt, og ikke blot for den uinitierede, at indse at der kan være en sammenhaeng mellem papirkonservering og papirhistorie. For den erfarne papirkonservator er sammenhaengen imidlertid klar, omend den måske kan være lidt vanskelig at forklare for andre.

De følgende linier praetenderer derfor heller ikke at give en sådan forklaring, men må blot betragtes som det de er ment som, nemlig nogle ganske uformelle betragtninger ud fra en papirkonservators synsvinkel. Alligevel kan disse betragtninger måske tjene som et beskedent bidrag til forståelse af den postulerede sammenhaeng.

Det at være papirkonservator, altså at arbejde med konservering og restaurering af papir, var tidligere, da hovedvaegten lå på begrepet restaurering af - i alt vaesentligt - mekaniske skader, en naturlig forlaengelse, eller om man vil, udvidelse, af håndbogbinderens håndværksmaessige arbejdsområde og byggede som sådan på bogbinderhåndværkets naturlige empiriske grundlag. Da imidlertid, i nyeste tid, de skader som tages under behandling har skiftet karakter fra at være rent mekaniske skader over til i højere grad at være nedbrydningsskader forårsaget af fysiske, kemiske eller biologiske procesforløb, har det måttet erkendes at papirkonservering nu stiller andre og større krav til sine udøvere end det traditionelle bogbinderhåndværk i sig selv kan opfylde. Kort sagt, nutidens og fremtidens papirkonservatorer må have, eller skaffe sig, en langt mere omfattende viden og kunnen end det tidligere var nødvendigt at besidde. Hermed er naturligvis hverken sagt eller ment at håndbogbinderens rolle i papirkonserveringen er udspillet, snarere tværtimod. Håndbogbinderne vil, så længe de eksisterer udgøre en fundamental del av personalet i et papirkonserveringsværksted, og der vil i langt de fleste forskningsbiblioteker, og vel også i mange arkiver, i uoverskuelig tid fremover være arbejdsopgaver nok til medarbejdere med bogbinderbaggrund.

Men, som allerede berørt, nutidens og fremtidens papirkonservering, hvor hovedvaegten ligger på begrepet konservering, stiller krav om en langt mere omfattende viden og kunnen hos sine udøvere end tilfaeldet hidtil har været. Dette gaelder ikke mindst indenfor materialkundskaben, og det er just her vi traeffter på den første aspekt af sammenhaengen med papirhistorien.

For at kunne tolke de faenomener der forekommer i

papiret i et givet objekt som forelaegges en papirkonservator til behandling, må vedkommende være i stand til at vurdere hvilke af faenomenerne der har deres oprindelse i papirets fremstilling, og hvilke der skyldes nedbrydning. Sådanne vurderinger forudsætter at papirkonservatoren har et ret indgående kendskab til den historiske papirteknologis forskellige udviklingsfaser, og de spor disse har sat sig i papiret.

Den teknologiske side af papirhistorien må altså anses som en integrerende del af den viden som bidrager til at danne grundlaget for en papirkonservators daglige virksomhed.

Det er min egen erfaring, og flere af mine kolleger har berettet om lignende erfaringer, at mange af de videnskabelige medarbejdere ved forskningsbiblioteker og arkiver, såvel som en del benyttet af disse institutioners samlinger, tilsyneladende finder det naturligt i forbindelse med dateringsproblemer også at henvende sig til papirkonservatoren. Men det indgående kendskab til den historiske papirteknologis udviklingsfaser der ovenfor er naevnt som en forudsætning for papirkonservatorens arbejde, er i forbindelse med dateringsproblemer utilstraekkelig. Ganske vist vil den erfarne papirkonservator på dette grundlag som oftest have en umiddelbar fornemmelse af et givet papirs tidsmaessige placering, men i en dateringsmaessig problemstilling er det ikke fornemmelser der taeller. Der må kunne gives enten en eksakt datering eller en videnskabeligt holdbar argumentation for enten en tilnaermet eller en relativ datering. Og her kommer heller ikke papirkonservatoren udenom at benytte sig af vandmaerkerne. Hermed når vi frem til den anden aspekt af sammenhaengen mellem papirkonservering og papirhistorie. Papirkonservatorens indsigt i den historiske papirteknologis udvikling må have en naturlig forlaengelse i et vist kendskab till vandmaerkerne og deres historie.

Altså må papirkonservatoren principielt også være papirhistoriker, såvel i henseende til den historiske papirteknologi som til filigranologien.

I øvrigt kan der anføres endnu eet, og måske endda mere tungtvejende, argument for at papirkonservatoren også bør være papirhistoriker.

Indenfor forskningsbibliotekssektoren her i Norden synes den almindelige opfattelse nu at være at når det besluttes at underkaste vigtigt materiale konserverings- og restaureringsbehandlinger, må behandlingerne gennemføres under devisen: jo mindre der gøres des bedre. Af forskellige grunde, som det vil

føre for vidt at komme ind på her, må der forud for konserverings- og restaureringsbehandlinger foretages indgående undersøgelser af objektets materialer og struktur, tilstand etc. og resultaterne af disse undersøgelser, såvel som de senere behandlinger må dokumenteres udtømmende i en konserveringsrapport. Denne vil dels give boghistorikere og andre interesserede nødvendige oplysninger i haende, men vil også senere, hvis omkonservering skulle vise sig nødvendig, danne udgangspunkt for dette arbejde. Den udtømmende konserveringsrapport bør bl a indeholde dokumentation for alle de vandmærker der forekommer og for deres placering, frekvens etc. Og da konserverings- og restaureringssituationen, hvor en bog eller et håndskrift er adskilt for at gennemgå behandling, frembyder optimale muligheder for fremstilling af sande kopier af vandmærkerne, hvilket vil sige kopier fremstillet ved hjælp af beta-radio-grafi, må konserveringsrapporten også indeholde sådanne kopier samt en evaluering af dem.

At papirkonservatoren bør være papirhistoriker for på fyldestgørende måde at kunne løse også denne

opgave må forekomme indlysende.

Det i disse betragtninger anførte kan vel tage sig ud som en skitse af en idealsituation, hvad en del af det vel også i skrivende stund er. Men i Danmark er vi på vej til at omsætte disse idealer til realiteter. Et dokumentationssystem til brug ved konservering og restaurering, og som også indbefatter vandmærker, er udviklet (af undertegnede) og for tiden under praktisk gennemprøvning og revision. Videre kan det anføres at der på Arkiv- og Biblioteksafdelingen ved Konservatorskolen på Det kgl. danske Kunstakademi i København undervises i papirhistorie og papirhistorisk teknik, og det står allerede nu klart at i løbet af få år vil mindst een, og antagelig flere, af de vordende konservatorer være klar til, i praksis at leve op til det i det foregående anførte.

Dermed er, gennem papirkonserveringen, anden generation af danske papirhistorikere på vej, og sammenhængen mellem papirkonservering og papirhistorie endnu en gang antydet.

Publicerad i NPH-nytt 1976:4, sid 23-24

Ett vattenmärke med holländskt ursprung och som introducerats av Klippans och Lessebo Bruk. Det användes vid åtskilliga pappersbruk. Ovanstående användes av långarydsbruken i Småland, ett tillägg har gjorts från originalet, en dekorativ blomma under sockeln. (Källa: Gösta Liljedahl i NPH-Nytt 1976, 4)

STADGAR

för

Föreningen Nordiska Pappershistoriker

§ 1

Föreningens namn.

Föreningens namn är Föreningen Nordiska Pappershistoriker (NPH). Föreningen är en ideell förening, d.v.s. en politiskt, religiöst och ekonomiskt oberoende sammanslutning.

§ 2

Hemvist.

Föreningens säte är där ordföranden har sin hemvist.

§ 3

Räkenskapsår.

Föreningens räkenskapsår är kalenderår.

§ 4

Ändamål.

Föreningens ändamål är att i Norden främja intresset för pappershistoria.

Detta sker genom att Föreningen uppmuntrar och stimulerar till forskning och dokumentation av kunskaper kring bland annat

- råvaror och tillverkningsätt,
- redskapen,
- pappersmakarna,
- brukshistoria och bruksmiljö,
- den färdiga produkten och dess användning,
- distribution av de färdiga produkterna,
- vattenmärken och datering med hjälp av pappersegenskaper,
- papperskonservering,
- konstnärligt bruk av papper.

Föreningens medlemmar hålles löpande underrättade om vad som sker på intresseområdet via regelbundet utkommande tidskrift. Därtill kallas Föreningens medlemmar varje år till Föreningsstämma och pappershistorisk konferens i samband därmed.

§ 5

Medlemmar.

Medlemskap i Föreningen erhålles genom erläggande av medlemsavgift, som fastställs av Föreningsstämman.

§ 6

Beslutande organ.

Föreningens högsta beslutande organ är Föreningsstämman.

Varje medlem har en röst. Vid omröstning gäller enkel majoritet.

Omröstning skall ske öppet om slutna omröstning icke begäres. Personval skall dock, då votering begärs, alltid ske med slutna sedlar.

Ordinarie Föreningsstämma avhålls varje år. Föreningen skall dessutom av styrelsen sammankallas till Extra Föreningsstämma på begäran av revisorerna eller om minst 10 % av Föreningens medlemmar skriftligen gör framställan därom till styrelsen. Ort och tidpunkt för stämma fastställs av styrelsen.

Ordinarie Föreningsstämma hålls normalt i anslutning till pappershistorisk konferens.

Föreningsstämman förlägges till ort(er) i Norden.

§ 7

Föreningsstämma.

På ordinarie Föreningsstämma skall följande ärenden förekomma:

1. Mötets öppnande.
2. Val av mötets ordförande (dirigent) och sekreterare.
3. Fråga om mötet behörigen utlysts (enligt § 14).
4. Fastställande av röstlängd.
5. Val av två personer att jämte mötesordföranden justera protokollet.
6. Föredragning av styrelsens förvaltningsberättelse och revisorernas berättelse för sista räkenskapsperiod samt fastställande av balansräkningen.
7. Fråga om beviljande av ansvarsfrihet åt styrelsen.
8. Beslut i anledning av föreningens vinst eller förlust enligt balansräkningen.
9. Fastställande av årlig medlemsavgift.
10. Beslut om arvode, rese- och traktamentsersättning till styrelsens ledamöter.
11. Val av föreningens styrelse.
  - a) Fastställande av antalet ledamöter och suppleanter i föreningens styrelse enligt stadgarnas § 9.
  - b) Val av föreningens ordförande.
  - c) Val av övriga ledamöter i föreningens styrelse.
12. Val av revisorer.
  - a) Val av två ordinarie revisorer.
  - b) Val av en revisorssuppleant.
13. Beslut om valnämnd.
  - a) Beslut om antalet ledamöter och eventuella suppleanter.
  - b) Val av ordföranden i valnämnden.
  - c) Val av ledamöter och eventuella suppleanter.

14. Val av ledamöter, som företräder NPH i andra organisationer.
15. Val av land för nästkommande föreningsstämma.
16. Övriga av styrelsen till Föreningsstämman hänskjutna frågor.

§ 8

Hedersmedlem.

Föreningsstämman eller styrelsen äger utse hedersmedlem, som utmärkelse för insatser till föreningens fromma eller till förtjänt företrädare inom området pappershistoria.

Hedersmedlem är medlem på livstid och betalar ingen årsavgift.

§ 9

Styrelsens sammansättning.

Föreningsstämman utser ordföranden på två år jämte lägst tre och högst fem ledamöter av föreningens styrelse samt personliga suppleanter för ledamöterna.

Styrelseledamöterna väljes för en mandattid på två år.

Valperioden räknas från tidpunkten för Föreningsstämman.

Styrelsen är beslutsför, då hälften av totala antalet ledamöter jämte ytterligare en ledamot är närvarande. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

Styrelsen äger adjungera person(er) till sammanträdena.

§ 10

Styrelsens åligganden:

Föreningen företrädes av styrelsen, som i sin verksamhet skall handla i överensstämmelse med dessa stadgar och av Föreningsstämman fattade beslut.

Vid styrelsens sammanträden skall föras protokoll, som skall bestyrkas av ordföranden vid mötet jämte en ledamot.

Det åligger därvid bl.a. styrelsen

att inom sig utse för verksamheten erforderliga funktionärer som skattmästare, sekreterare, firmateknare etc.,

att utge tidskrift och för denna utse redaktör samt ansvarig utgivare,

att kalla till Föreningsstämma och förbereda ärenden, som därvid skall förekomma,

att till Föreningsstämma avgiva berättelse över föreningens verksamhet och styrelsens förvaltning, samt

att föra förteckning över föreningens medlemmar. Förteckningen hålles tillgänglig för den som önskar ta del därav.

§ 11

Kallelse till styrelsemöten

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller då minst en tredjedel av styrelsens ledamöter påkallar sammanträde.

Kallelse jämte dagordning skall vara styrelsens ledamöter till handa i god tid före sammanträde.

§ 12

Firmateckning.

Föreningens firma tecknas på sätt styrelsen beslutar.

För föreningens förbindelser ansvarar föreningen endast med sina tillgångar.

§ 13

Valnämnd

Valnämnd utsedd av Föreningsstämma upprättar förslag till vid nästkommande Föreningsstämma förekommande val. Det åligger valnämndens ordförande att för tiden fram till Föreningsstämman förbereda valen samt mottaga eventuellt framförda önskemål. Valnämndens förslag skall tillställas medlemmarna i god tid före Föreningsstämman.

§ 14

Kallelse till Föreningsstämma.

Kallelse till Föreningsstämma skall ske skriftligen senast en (1) månad före ordinarie stämma samt senast fjorton (14) dagar före extra stämma. I kallelsen till Föreningsstämma skall angivas de ärenden, som skall förekomma vid stämman. Kallelse utsändes genom styrelsens försorg.

§ 15

Ändring av stadgar.

Dessa stadgar - dock undantaget § 16 - kan ändras vid ordinarie Föreningsstämma varvid två tredjedels (2/3) majoritet av de vid stämman närvarande medlemmarna erfordras.

Förslag om ändring eller tillägg till dessa stadgar skall ha ingivits till föreningens styrelse två (2) månader före den Föreningsstämma å vilken ärendet önskas behandlas.

§ 16

Upplösning av föreningen.

För att upplösa föreningen fordras beslut av två på varandra följande Föreningsstämmor varav minst en ordinarie. Mellan de båda stämmorna skall minst sex (6) månader förflöta. Eventuella tillgångar skall tillfalla institution(er) i Norden, som vårdar sig om pappershistoria.

Ovanstående stadgar, som ersätter de 1975 fastställda, har antagits vid Föreningsstämman i Ösjöfors den 15 juni 1991 vilket vi härmed bestyrker.

Ösjöfors den 15 juni 1991.

Jan-Olof Rudén
Ordförande

Birgitta af Forselles
Sekreterare

PAPPERSVISA FRÅN SMÅLAND

(ur Silverbladet årg 11, 1974, jubileumsnummer, s 40)

M. Zedig

1. I - fall att Ni vill hö-ra på jag sjung-a vill en li-ten vi - sa det
mig då ej för-tän-kas må att pap-pe-ret jag öns-kar pri - sa

2. Förutan papper vilken nöd, vårt hela liv det blev eländigt,
nog kan man leva utan bröd, men papper är för oss nödvändigt.
3. Boktryckarn hade då gunås, med all sin konst ej någon lycka,
ty sätta kunde han förstås, men aldrig utan papper trycka.
4. Och Bellman, Runeberg, Tegnér, varmed har deras ära vunnits,
ej någon tänkt på dem numer, om icke något papper funnits.

Musikdirektör Maja Zedig, som upptecknat visan, är dotter till pappersmästaren vid Tumba Bruk Albert Zedig. A Z, som bl a varit anställd vid de småländska pappersbruken i Gransholm och Lessebo, kom år 1915 till Tumba, där han kvarstannade till sin pensionering år 1941.

Det är högst sannolikt att dottern Maja hört sin far sjunga denna visa och då gjort uppteckningen.

Signaturen KKK efterlyser på annat ställe i detta häfte vad han kallar "Harrys visa" med hänsyftning till åldermannen inom NPH, Harry Ericson, som vid högtidliga tillfällen glatt sina vänner genom att sjunga ovanstående visa.

Publicerat i NPH-Nytt 1976:2

Seminarium i Handpappersbruk i Norden

lokalisering, teknisk spridning och social förändring

Seminariet anordnas av Enheten för industriminnesforskning och Skogsindustrins historiska utskott,

Plats: Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm

Tid: den 19 februari 1993 kl 9-16

Medlemmar i NPH kommer att få en särskild inbjudan i brevlådan, andra intresserade kan vända sig till KTH, avd. för teknik och vetenskapshistoria för att få mer information tel 08 790 62 32.

NPH:s årsstämma i Norge 20-22 maj 1993

Det är dags att börja tänka på nästa konferens som kommer att arrangeras av Norge, ett trevligt äventyr väntar oss hoppas vi och vi ser fram emot detta. I nästa nummer av denna tidskrift kommer information, notera tidpunkten i almanackan så länge.

Manusstopp för nästa nummer är den 1 februari, välkomna med bidrag, skicka artiklar med foton och/eller illustrationer till Ulrika Hådén, Strandsvedjan, Gästa 7373, 860 20 NJURUNDA

Gott

Nytt

År

Nordisk Pappershistorisk Tidskrift

Innehållsförteckning

Redaktören har ordet	sid 1
Historik över föreningen Nordiska Pappershistoriker.....	sid 2
Hornedström/Nyede pappersbruk	sid 6
Postverkets jubileumsfrimärke.....	sid 8
Pappersmuseet vid Centrallaboratorium AB i Helsingfors.....	sid 9
ART-89 i Härnösand.....	sid 12
Papirkonservering - papirhistorie.....	sid 14
Stadgar för Föreningen Nordiska pappershistoriker.....	sid 16
Pappersvisa från Småland.....	sid 20